

סופרים, מן החוץ

מאת זלמן שניאור

על סופרי מערכת. הזמן כבר סיפרנו. אבל היו גם סופרים "מן החוץ". היינו סופרים הממציאים את פרי עטם למערכת על פרזומנה, ועל פי רוב — ללא כל הזמנה. רובם התגוררו ביילנה בשל האוירה הספרותית. ששרה זה בה מיום היוסד "הזמן" היומי והחודשי והשבועון לילדים, ואחר כך גם ה"צייט" האידישאי.

אחד היה פרופס' בן-ישראל. מגוהץ תמיד כחתן פרובינציאלי, עם נעלי יד שחורות, צוארון מבריק-בלבנונית ונעלים מצוחצחות על רגליו הקטנות — בערך לגופו וקומתו. פנים עדינים ועיני נתחלת בהירות. מדבר היה בחיתוך דיבור אוטו-אליטיאי: אויף אט דער פאצווע פון זאמעצאטעלנע ערטייגונג גען. כלומר: על רקע זה של תופעות יוצאות מן הכלל... ואך תפס בעיניו האורכות צל של גלגול לביטויים ממין זה, היה נעלב ומתכנס אל תוכו כצב שנגעו בו, ככוונה ושלאי-בכוונה. הוא היה כותב על שאלות סוציאליות כסיג' נון יבש ואלגנטי, כמו מלבשויו וכל מהלכו, שלא נקלטו במוח הקורא, כמשהו הוא גופו, שלא נקלט היטב, לא בחברת הצעירים ולא בין הקשישים של המערכות בבית. האלמנה והאחים ראמי. בשל הסתייגותו סבר תמיד שמס' תיגים הימנו, וכך נשאר עד סוף ימיו. סבעו החשדני התעה אותו עד ליאוש ועד לאי-ימוצא. ולסוף איבד את הייו הצעירים בקפיצה מעל לגשר-הברזל הרם אשר בברן, בירת שוויצריה. ששם למד באוניברסיטה והשתלם במדעים חברתיים.

פעם-פעמים ביקר ביילנה, באותה תקופה, גם שלוש אש. בעיקר, כשנר סר עתה-הלאה של הזמן; רי צייט.

עברית לא ידע, אבל תרגמהו גם בש"כיל "הזמן" היומי. בא — גבה-קומה, חסמני ובשרני, עם צוארון של ביבר יקר למעיל-חרפו. מלא קפריסות מאן הבוקר היה עולה אל חדרו של מרדכי ספקטור, עורך ה"צייט" הנ"ל. בלי "מל" וזה"מלך" לא היה עולה, או שלקה לו לעזר בעלותו את פרץ הירשביין או אח ז. י. אנכי, או את א. ל. לייורוביץ או אותי. עולה ומדבר בהתלהבות יוצאת מן הכלל על הא ועל דא, על ווילנה העתיקה, על בית-ראם, שהעשיר את רוח עם ישראל מיום היווסדו, על האוס' טרא-בראמא של הקאחולים, הנמצאת בקירוב, ועל המנזרים העתיקים כרתוב זה; שריה ימי-הבינים עודו שמור בהם... זהו געוואלטיג! והלה מופלא, והנה הוא מכין עצמו לכתוב על הנראה והי נשמע בעירו של הגאון. "פופימה" עזר מה יכתוב, כלומר: פואימה... עד כדי כך מתפעל הוא מן הנראה והנשמע כאן... ופתאום באמצע, בתוך כדי ההתפעלות העצומה, הוא מעוה פניו ופונה אל בן לווייתו מתוך יאוש של משחצי מס: קים לאמיר גאין, וואס ע'מיר דו סין? כלומר: קומה ונלכה, וכי מה נעשה פה עוד? וסרם שהוא נענה הריחו יוצא בצעדים גסים ושוכח את בן-לווייתו. כאילו הלה אינו עוד במציאות. כך דרכו כל הימים עם חברים לעט, ואולם לי קרה גם ושלום אש משכני אחריו גם בצאתו: שנאיער, קים א ביסל, מירן גאין אק האטעל אראן! ובכן יוצאים אנו שנינו בחס' זון כל-שהוא. פניו מתוחים, כפי הנר אה הוא צריך לי, ואני מוכן ומזומן לשרת סופר קשיש ממני בשנים ובפר' סום. אלא שאין אני סבין עדיין, לשם מה אני צריך ללוות אותו אל ההוטל שלו? בינתיים הוא פוסע ומשתעמם ומתאונן: שנאיער, ס'אין מיר שרץ

וועריג, ס'אין מיר זאיער טראווע ריג!... כלומר: ענום אנכי, ענום אנכי מאד! פניו מרוכזים וכאילו הוא מכ' טיחני בלי-מלים לגלות לי באכסניה שלו את סוד עגמת-נפשו, כיצד מפיגים אותה עגמה הוא מראה לי בפועל תי' כף ומיד כשאנו נכנסים אל חדר האכ' סניה שלו. מזדרו ומוציא כלי משולחן הלילה ומשתמש בו כתינוק ברחוב חתה חסות אמו. כפי הנראה אני הוא עכשוי בתפקידה של אמר-חסניה. ומיד נחה דעתו והוא יושב, בלי פשוט את מעי לו המהודר עם צוארון הביבר ומכבד בישיבה גם אותי. שב, אומר הוא, שנאיער ער! שב נא במטותא ממך! ובכן אנו מתישבים בכורסות זה לזו ומחשים. ני תרגולים כפותים זה לזה ומחשים. אבל טרם הספקתי לחלץ את רגלי העיר סות הריחו קופץ שוב במלוא קומתו וגוער בי כמעט: קים, לאמיר גאין, שנאיער! וואס ע'מיר דו סין?... כך יצא שכר טרחתי בהספדי, לא טוב היי חי ממלוויו הסופרים אשר קדמוני. א. קאבאק, ארם שמנסן כבן שליר שים, שפמו עב, שפתיו חושניות ועיניו צרות וטובות כשל בוגדיחן שבע' רצון. כותב היה באותה תקופה ויל' נאית רומנים סנטימנטאליים, על רקע ציוני" ולא פחות מבשלושה-ארבעה חל' קים, כגון הרומן שלו "לבדה", ואפשר מאוד שנתקנא, באותם הימים, בי. בר' שדסקי וחיקה את הכמות של גאין מטרה. עצלן מטבעו ואוהב נוחיות ושנת'צהורים, נתידדתי אתו וזמן מה גרנו יחדיו בדירה אחת, בעלותו ליש' ראל התגבר על רשלנותו, קיבל תעודת דוקטור לספרות בשוויצריה וכתב את "במשעול הצר" רומן מימי צליבת ישו, שהעמיד אותו, לשנים רבות בשוקת סופרי-מופת, זמן רב כתבנו זה לזה, אפילו בימות הקיץ כששהיתי בבית

אמי על חוף-הדניפר. לאחר שנים מצא תי אצלו בירושלים כמה סמכתבי, שה' יו מקושטים בפרחי-זכריות, אחם קטפ' תי באחו בעיר מולדתי ושלחתים אליו למזכרת, והוא היה משיב לי תשובות ומרעימיני: אה"הן! אף אתה חלית בסנ' טימנטאליות! ודאי התאהבת או מכין עצמד לשאת אשה.

דוד פרישמן היה סר כמה פע' מים לוילנה, בעיקר אחרי צאת י. ד. ברקוביץ למוהילוב-טרודולסק אל ארוס' תו. הירחון של "הזמן" נשאר בלי עז' רך ועל פי בקשת בן-אביגדור וסל ד, פרישמן את מקום העורך שנתפנה. הוא היה בא לוילנה בלי שום חפצים, רק מקלו בידו. צוארון מגוהץ לתחליף בכי' סו האחה, ובכיסו השני — בקבוק קטן של יי"ש חריף, עד כדי תשעים סע' לות, מסנו היה טועם בדרך מורשה לוילנה. בא ומשליך את הכקבוק הד' עיר והריק בתיבת האשפה הראשונה אשר נתקל בה, בלכתו מבית-הגתיבות אל האכסניה שלו. פעם אחת לא הרגיש את עצמו בקרהבריאות בדרכו, מורשה "לקריה הנאמנה". בבקבוק השרף-הש' רף לא נגע, אלא הביאהו לבית-האכסניה וכיבד את אורחיו, טעמתי ושרפתי את שפתי ואת קצה לשוני, להודיעך, לאי' זה משקה מסוגל היה חכו של סופר וחיק זה, שעטו ולשון-הבשר שלו אף הם היו בחזקת "שרפים".

בא ליום יומים, סידר את ענייניו בהנהלה הראשית של "הזמן" ונשאר לעוד יומיים כדי לקיים שיחה עם חב' רי המערכת ול... שהק בקלפים, שיחק' נו אחו "באוקי" בהשק יוצא מן הכ' לל, לא הקלפים היו עיקר, אלא שיחת' הולין שלו, וימים לא מעטים, אחרי חזרו לורשה היו היודיו ודכרי-הביקר' רת הספרותיים שלו מהלכים בכל קר' מוח בית, האלמנה והאחים ראם, עד דשים.

בא מפוצץ עיר מולדתו גם אורי גנ סין בעל "הצירה", ששום, עורך הגון לא רצה להדפיסו, חידושי הסיגנון ואמ

צעי הסיפורת המזכירים את קנוט המ' טון הכהילום, עד שבא ד. פרישמן, קרא וחזר וקרא ונחפעל מן הסיפור ואסף אותו אל ירחון "הזמן" בכבוד גדול, ולא עוד, אלא הוכיחו במכתב ששלח אליו על הכתובת של י, ובו נאמר: "...אדם שכמוך, יוצא ונכנס בביתו ואינך אומר כלום על העולמות אשר אהה נושא בקרבך?" בתמיהה. הסיפור שרבים דחוינו נרפס, ואורי גנסי' נתפר' סם ומצא לו הרבה היקויים לסיגנון ולאופן ההרצאה עד היום הזה.

זה היה צעיר כבן שלושים או מעט פחות מזה, ישר גב עם עינים ערפלי' ית, חולמות, הצופות מעל לראשך, אל הלל העולם, טיפוס סלבי על פי שעי' רו הכלונדי ותכלת עיניו, עשה רושם של צנוע ונחבא אל הכלים ובעצם של דבר — סוקר חריף ולגלגן מסותר, התר' פס את כל חולשותיך במבט אחד. ו"שו' מר נפשו" יזהר ממנו, וכך עשינו מלבד ז. י. אנכי והלל צייטלין, שידעוהו מכבר, רהשו לו אחבה וקרבוהו בכל אשר יכלו, ולמך-אישי אנכי חילק אתו את פת-לחמו, שהיה אף הוא דל למדי, פשו' סו כמשמעו.

ב.

סופר "מן החוץ" היה גם פרץ הירש' בייו, בראשית דרכו הספרותית כתב דר' מוח מרחובות-העוני בוילנה ובאידיית כתבן, "הסכננים", ה"שחפנים" ומעין זה, מקרקע הדלות שאבן יחד עם זה' מחו ורקבונו המסורתי, מתקופת הג' און ומלפניו, בעוד רחוב-היהודים הויל' נאי היה גיסו יהודי לכל דבר, כשנת תרס"ג, כשבא פ. הירשביין לבקר בור' שה, עוד היה ביאליק עורך, בעיר זה, את חלקו הספרותי של "השלוה", והוא אחרי קראו כמה פחות משל הירש' בין, השפיע עליו שיתרגם את המוצלחים שבהם לעברית ושאת הדרמות ההד' שות יכתוב עברית מלכתהילה, אין אני זוכר אם הספיק ביאליק להדפיס בה' שלוה" מחוה אחד מתורגם או מקורי משל הנ"ל, כי בינתיים בטלה "הערי' כה למחצה" של ח. ג. ביאליק והוא חזר לאודיסה, אבל בהגיעי לוילנה בש'

נת-הרס"ד כבר ישב הירשביין על מדר' כת הדרמה שלו, מנדיל נבלה", הוא כתבה עברית מלכתחילה, שתי המער' כות הראשונות היו שלמות וחזקות למ' די. המערכה האחרונה עם מנדיל שגש' תגע — רפה היתה בהחלט, וכך היא נר' אית לי גם היום, ובכל זאת היתה הנ' בלה יצירה דרמטית ראשונה באותה תקופה של גישוש אחרי צורות ספרות' ית חדשות, ודוד פרישמן אסף אותה ברצון רב לתוך הירחון של "הזמן" והיא העלתה על הבמה הן עברית והן אי' דית בתרגומו של המחבר הוא גופו, בינינו לבין עצמנו סח דוד פרישמן, כי אילו היה במקומו של הירשביין לא היה מוציא את כוחו הספרותי על טיפוס אומלל וכוזו כגון מנדיל, שבעטיו של ריח נבלה העולה מסנו הוא בא לידי שגעון והתאבדות, את דעתו זו לא הס' תיר גם מן המחבר גופו, "הרחק מן הכיעור!". כך יעץ לו בפשטות גמול' רה, ופרץ הירשביין גשמע לו כפי הנר' אה, שכן, בעוד שנים מועטות נתפרסם ב"שדות הירוקים" שלו ובדרמה "חקי' עת-כף", שבעצם הרי היא אס' מ'ח זה ל"דיבוק" של אנסקי, זה שכבש את בימות-העולם בסערה.

באותה תקופה וילנאית היה הירשביין כבן שלושים ושלוש, דל בשר וחזק' שרירים, בעל שערות בהירות-פשתניות וארוכות עד לכתפיו, פיסן משארית מאת התשע-עשרה, שנתגלגל לוילנה ויצר שם סביבה סנטימנטלית שלו, מד' בר היה בקול רך ומתון, כמושך מפיו חוטי-נופת, אוהב לספר "הכמות" והוא הראשון הפורץ בחוק, למשל, הוא גופו פונה אל עצמו כו הלשון: פ'ר'ץ, הואל בטובך להוציא את הממחטה מכיס המכנסים שלך ולמחות את הטמך הא' יור, באמצע פרצופך תמצאוהו, אל נא תטעה חס ושלום! פ'ר'ץ, מחית את חטמך, השב, במטותא ממך, את הממחטה לכיס-מכנסיוך ושב כאדם מן הישוב... רגיל היה בשטויות ממין זה וצוחק עד לדמעות מהיודיו ומחידודי חב' ריו, אוהב לנסות את כוחו הגופני ואי' נו נעלב אם היו מציעים על הרצפה

את כל גופו הארוך, לרבות פרעות' ראשו, את וילנה היה מחבב כנכד טוב את סבתו, מכיר בכל סמטותיה ומקר' רות ענייתה.

פעם אחת בקשני ללוות אותו באחד מסיולו אלה, הראה לי קני-דלות — משם שאב חומר לרומותיו הסוציאליות, בחקלתי במחזות של צסיפות וניוול אנושי, שלא ראיתי מימי וכודאי לא אראה עוד בעולם זה, אלא- שבאמצע סיור זה נעלם הירשביין, מצאתיו בסר' נה אפולוה, נשען אל הקיר וגועה בב' כלי, "מה זה?" נדהמתי, ודאי לא פעם ראשונה אתה בא לכאן, ועדיין אתה — מצטער כל כך? לא ענה לי ולא כלוב, אלא הוציא את ממחטתו הלבנה מכיסו, מחה עיניו וסמנה, הפעם בלי צל של (הכמנות" כל שהיא.

חבר נלבב, למדן, ומלא ידיעות א. ל. לייורוביץ, עילוי משיבת-סלובוד' פה, אשר את תעודת הבגרות שלו עשה, לאחר צאתו את הישיבה, בשנת י"ם, קטן-קומה היה אבל זריו וממולת, התחיל, לשלה ידיו" בספרות ונעשה צתונאי טובהק, את רוב ספרי הלימוד בהוצאת קרינסקי בורשה עשה הוא ורק שקרינסקי, בור דאורייתא, הע' ביר אותם על שמו... היו אחר כך דמ' נים וגם משפט-מדינה היה, לייורוביץ וגם י. פייכמן העידו על גול ספרותי זה וכולם העלו חרם בידם, לאחר צאתו את הוצאת קרינסקי ניסה לייורוביץ את כוחו גם בספרות יפה, בספורת וב' חרזים, אבל הללו לא עלו יפה, פשוט, בשל הטימפו העתונאי שלו, שאינו יר' דע את מחק העיבוד היצירתי ואת הסבלנות הדרושה לעיבוד זה, וכבר הגרה מופאסאן: "הכשרון זהו סבלנות והכשרון הגודל — אורך רוח שאינו יודע גבול", קיצורו של דבר: לייורוביץ ביץ לא ידע את סוד הליטוש ואת ההכ' אה הגדולה של גילוף גולם סן החומר ההיולי, עד שזה נהסך לבשר חי, נחיר' דדנו בשל לבו הער תמיד לסבל סופ' רים צעירים ודורש תמיד בשלומם, אי' נו חס על בריאותו ורץ ברגליו הודי' וות לשדל את פלוני ואת אלמוני לטור' (המשך בעמוד 6)

סופרים „מן החוץ

(סוף מעמוד 5)

בת הנ"ל. כשחליתי פעם אחת בשפעת קשה העבירני כמעט בחזקה אל דיר-תו הקטנה והיה מחזר אחרי כאחות רח' מניה. עד שקמתי על רגלי. לא היה ואיש כלל שמא תדבק בו המחלה, שפשטה, באותם הימים, למגפה בכל בירת פולין.

בסוף ימי, לשם פרנסת ביתו וקרר ביו שטיפל בהם, ירד למדור התחתון של כתיבת סנסציות בשביל העתון הניו יורקי „פורטרטס“, עשה לילות כימים והיה מדוכדך ועיף תמיד. געשה עצבני ביותר מן העול הגדול שנטל על צוארו ומן הכתיבה הקלוקלת, שאינה מרווה את הנפש, עד שחלה באבני מרה, נזח תך ונפטר באותו יום. בנו היחיד, שנשאר אר אחריו הועבר על ידי קרוביו לארץ ישראל וכאן במלחמת תל-אביב—ישו נהרג. ושלישלת העילוי-מסלובורקה נס-סקת. זכר לא נשאר לה.

פעם אחת, ביום סתו אחד בהיר, הר' סיע במערכת „הזמן“ גם יהודה שטינברג, זה שכולנו אהבנו את סיפוריו הקצרים והעסיסיים, את משליו, את סיג' גוגו הבהיר. הוא נכנס להנהלה רק לשעה קלה לסדר את חשבונותיו, ומשם למערכת. את מעילו הכחול לא פשט אלא עמד מכופתר עד צוארו והמט' ריה היהודית-טיפוסית תקופה בבית שחיו. כיסיו בלטו מזה ומזה, בעטים של כתבי-יד, עברית ואידית, שהכין לו „צידה לדרך“, בצאחו מעיר מגוריו בביסרביה. מספרים היו — טרישמן כמ' דומה לי — כששאלו אותו מה מלאכתך כתת, מה אתה כותב! היה עונה בענוותנות יתרה: „תודה לאל! כתבתי היום שני סיפורים, במהיר ששה רובל לא פחות...“

העניק כתבי-יד לעורכי הזמן היומי והחדשי וכשביל מערכת „די צייט“, דל' בר כמתבייש בקמצין, כלומר: בחיתוך הדיבור הביסרבי „טאטע-מאמע“ ובד' רך שנתגלה בבית „האלמנה ראם“ כך נעלם, בלי פרסומת. אפילו בלי מסי' בה דלה על כוס תה. שכן לא הרי אותה תקופה כהרי תקופתנו בשנים אלו. עכשיו מרימים אבק וטראסק גדול מס' ביב כל אורח עלוב, המושך בעט סופר, ומלויים אותו בחצוצרות עד לבית-הנח' חיבות ועד לשדה התעופה בלוד. ולמח' ית שוכחים אותו כאילו עבר ובטל מן העולם. עד היום הזה מצטער אנכי שלא שהיתי בחברתו של יוצר זה, ששמו יה' דה שטינברג, שאת כל מה שכתב מח' בב הייתי מימי ילדותי. לאחר שנים כש' הייתי מוכן להפגש אהו באודיסה, הודיע לי ביאליק, כי יהודה שטינברג חולה מסוכן הוא. מחלת הסרטן תקפה אותו... ובה מת אמנם, בעוד שברעות פועטים.